

УДК 681.52

EMPLOYMENT OPPORTUNITIES AS ONE OF THE PROGRESSIVE TRENDS FOR PROVIDING THE EXISTENCE OF DECENT WORK PLACES IN UKRAINE

N. Ilyenko

Research Institute of labour and employment Ministry of social policy and the NAS of Ukraine

---

Key words:

*Decent work
Employment
Unemployment
Employment in the
informal sector of
economy*

Article history:

Received 19.07.2014
Received in revised form
29.07.2014
Accepted 09.08.2014

Corresponding author:

N. Ilyenko
E-mail:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

The article describes the main problems of employment opportunities, which will help to overcome the difficulties on the way to decent work. The analysis of normative framework is conducted to ensure employment opportunities in accordance with international standards. The status and dynamics of socio-economic indicators of employment opportunities in Ukraine are investigated, according to ILO. Positive and negative trends in this field are traced for 2002—2012 years. A general tendency of employment level growing and reduction of the overall level of unemployment in the country is shown.

МОЖЛИВОСТІ ЗАЙНЯТОСТІ — ОДИН ІЗ ПРОГРЕСИВНИХ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Н.О. Ільєнко

НДІ праці і зайнятості населення Мінсоцполітики і НАН України

У статті розглянуто основні проблеми можливостей зайнятості, подолання яких є ключовим на шляху до гідної праці. Здійснено аналіз нормативно-правової бази щодо забезпечення можливостей зайнятості в Україні згідно з останніми змінами у законодавстві та з міжнародними нормами. Досліджено стан і динаміку соціально-економічних показників щодо можливостей зайнятості в Україні за методологією МОП. Простежено позитивні та негативні тенденції у цій сфері впродовж 2002—2012 років. Виявлено загальну тенденцію до збільшення зайнятості та зниження загального рівня безробіття в країні.

Ключові слова: гідна праця, зайнятість, безробіття, зайнятість у неформальному секторі економіки.

З 2006 р. Міжнародна організація праці (МОП) співпрацює з Україною в напрямку реалізації Концепції гідної праці, яка розроблена її експертами. У червні 2012 р. у Женеві був підписаний «Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України, Всеукраїнськими об'єднаннями профспілок та Всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців та Міжнародною організацією праці щодо Програми гідної праці на 2012—2015 роки».

Така співпраця з державними органами (зокрема, Мінсоцполітики та Держстат України), організаціями працівників і роботодавців, науково-дослідними інститутами має на меті посилення здатності країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою до самостійного контролю й оцінки процесів на шляху до гідної праці.

Метою роботи є виявлення проблем і сучасних викликів та їх оцінювання щодо можливостей зайнятості на шляху до гідної праці.

Конвенція МОП № 122 про політику в галузі зайнятості 1964 р. Ратифікована Україною у 1968 році. Питання зайнятості населення займають провідне місце у соціальній політиці держави та регулюються такими нормативно-правовими актами: Законом України «Про зайнятість населення» (у редакції від 05.07.2012 № 5067—VI), Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (02.03.2000 № 1533—III), Указом Президента України «Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та ринку праці в Україні» (11.07.2005 № 1073).

Для забезпечення регулювання ринку праці та соціального захисту громадян на випадок безробіття в 2012 р. Верховною Радою України прийняті закони України: «Про професійний розвиток працівників», «Про стимулювання інвестиційної діяльності в пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць».

Для забезпечення збалансування ринку праці та ринку освітніх послуг Верховною Радою України у 2012 р. прийнято Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів».

Постановою Кабінету Міністрів України від 15.10.2012 № 1008 затверджена Програма сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року.

Щорічно затверджуються програми державної політики зайнятості та заходи щодо їх виконання. Урядом схвалена Концепція державної міграційної політики, прийняті постанови Кабінету Міністрів України: від 13.03.2013 № 153 «Про затвердження Порядку компенсації роботодавцям частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», від 20.03.2013 р. № 175 «Про затвердження Порядку організації громадських та інших робіт тимчасового характеру», від 20.03.2013 № 198 «Про затвердження Порядку реєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу», від 20.03.2013 № 207 «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці».

від 15.04.2013 № 270 «Про затвердження Порядку формування та використання резерву коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття», від 27.05.2013 № 437 «Про затвердження Порядку видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства».

Загальною тенденцією рівня зайнятості населення віком 15—70 років є її зростаючий характер. За період з 2002 р. до 2012 р. рівень зайнятості збільшився на 3,7 в.п., досягнувши 59,7 %, зростання відбувалося до 2008 р. (59,3 %). Винятком стали 2009—2010 рр., коли рівні зайнятості населення знизилися до 57,7 % та 58,5 %. Така ж тенденція характерна окремо для чоловіків і для жінок. Зростання рівня зайнятості чоловіків у 2009—2010 рр. змінюється спадом на 3,1 та 2,1 в.п. (з 65,2 % до 62,1 % та 63,1 %). Жінок це стосувалося в меншій мірі, зниження рівня зайнятості відбулося лише у 2009 р. на 0,1 в.п. (з 54,0 % до 53,9 %), у 2010 р. продовжувалося зростання рівня зайнятості жінок.

Зростаючою, але меншими темпами, є тенденція рівня зайнятості населення віком 15—64 роки. За період обстеження — з 2002 р. до 2012 р. — рівень зайнятості цієї категорії населення зріс на 3,3 в.п., досягнувши 62,4 %. У 2008 р. його значення було максимальним — 63,4 %, а в 2009 р. через спад виробництва він становив 61,0 %. Слід зауважити, що і у чоловіків, і в жінок спостерігаються схожі тенденції.

Для категорій віком 15—70 років і 15—64 роки більш стабільний рівень зайнятості відзначається у жінок, для чоловіків річні коливання є суттєвішими. Зростання рівня зайнятості населення з 2010 р. для обох вікових категорій відображає покращення ситуації в цьому напрямку.

Чисельність економічно активного населення у віці 15—70 років за період з 2002 р. до 2012 р. має тенденцію до зниження, при чому в обох статевих групах. У зазначений період вона зменшилась на 503,1 тис. осіб або на 2,4 %. Тенденцію зниження економічно активного населення можна пояснити від'ємним сальдо чисельності населення країни. Крім того, трудова міграція громадян на заробітки в інші регіони України та за кордон, особливо із західних областей, має тривалий характер.

Рівень безробіття населення у віці 15—70 років за 2002—2012 рр. знизився з 9,6 % до 7,5 %. Найнижчим його значення було у 2007 та 2008 роках (6,4 %). В 2009 р. рівень безробіття під впливом фінансової кризи зріс до 8,8 %, а починаючи з 2010 р. знову відбувається його стале зниження: у 2010 р. до 8,1 %, у 2011 р. до 7,9 %, у 2012 р. до 7,5 %. У чоловіків і жінок цієї вікової категорії тенденції схожі. У 2012 р. рівень безробіття був нижчим за відповідний показник по країнах ЄС (9,7 %). Так, за відповідний період він склав: в Угорщині — 10,9 %, в Ірландії — 14,4 %, в Словаччині — 13,5 %, в Естонії — 12,5 %, в Іспанії — 21,7 %.

Рівень безробіття серед населення віком 15—64 роки (за діапазоном, визначеним МОП) за характером змін подібний до рівня безробіття серед населення віком 15—70 років. Зниження його за період з 2002 р. до 2012 р. склало 2,2 в.п. — з 9,8 % до 7,7 %. Рівні безробіття статевих груп серед населення віком 15—70 років і серед населення віком 15—64 роки є практично однаковими.

Молодь залишається тією категорією, яку криза робочих місць вразила найбільше. В Україні рівень зайнятості серед осіб віком 15—24 роки складає третину від чисельності населення. Найвищого значення він досяг у 2008 р. — 37,3 %, надалі він зменшився і у 2010 р. становив 33,5 %, у 2011 р. — 33,9 %, у 2012 р. — 33,7. При цьому частка молоді, що не навчалася і не працювала, зменшилася несуттєво: з 18,2 % у 2002 р. до 17,3 % у 2012 р. У 2002 р. перевищення рівня безробіття серед молоді відносно зазначених вище категорій населення склало 1,9 раза, у 2012 р. — 2,2 раза.

Таблиця 1. Можливості щодо зайнятості

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Рівень зайнятості населення віком 15—70 років, % ¹	56,0	56,2	56,7	57,7	57,9	58,7	59,3	57,7	58,5	59,2	59,7
чоловіки	60,1	60,3	60,9	62,8	63,5	64,3	65,2	62,1	63,1	64,4	65,2
жінки	52,2	52,6	52,9	53,1	53,0	53,7	54,0	53,9	54,4	54,5	54,8
Рівень зайнятості населення віком 15—64 роки, % ¹	59,1	59,7	60,4	61,5	62,1	62,9	63,4	61,0	61,5	61,9	62,4
чоловіки	62,9	63,2	64,1	66,1	67,1	67,9	68,6	64,8	65,6	66,7	67,5
жінки	55,7	56,5	56,9	57,3	57,5	58,3	58,5	57,6	57,8	57,5	57,8
Рівень безробіття серед населення віком 15—70 років, % ¹	9,6	9,1	8,6	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1	7,9	7,5
чоловіки	9,8	9,4	8,9	7,5	7,0	6,7	6,6	10,3	9,3	8,8	8,5
жінки	9,5	8,7	8,3	6,8	6,6	6,0	6,1	7,3	6,8	6,8	6,4
Рівень безробіття серед населення віком 15—64 роки, % ¹	9,8	9,2	8,8	7,4	7,0	6,5	6,5	9,1	8,3	8,0	7,7
чоловіки	10,0	9,6	9,0	7,7	7,2	6,8	6,8	10,5	9,5	8,9	8,6
жінки	9,6	8,9	8,5	7,0	6,8	6,2	6,3	7,5	7,0	7,0	6,6
Молодь, що не навчається і не працює, віком 15—24 роки, % ¹	18,2	16,6	18,0	17,1	16,2	15,8	16,0	18,7	17,4	17,9	17,3
чоловіки	16,0	13,8	16,3	14,3	12,8	12,9	12,5	16,8	17,8	18,6	18,1
жінки	20,5	19,4	19,8	20,1	19,6	18,8	19,7	20,8	16,7	18,7	16,1
Зайнятість у неформальному секторі економіки (за національним визначенням), % ¹	17,3	17,2	19,4	21,5	22,3	22,3	21,8	22,1	22,9	23,1	22,9

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
чоловіки	16,9	16,9	20,2	21,2	22,2	22,3	22,2	23,1	24,1	24,1	24,0
жінки	17,8	17,4	18,6	21,7	22,4	22,3	21,3	21,1	21,7	22,2	21,6
Питома вага найманих працівників серед зайнятих поза сільськогосподарським сектором, % ¹	89,5	91,3	92,0	93,1	93,8	94,7	95,3	95,6	96,1	96,5	96,3
Співвідношення чисельності незайнятих громадян і кількості вакансій, особи ²	9	7	6	5	5	4	10	8	9	8	11
Частка безробітних за освітою, % ² : повна вища					9,7	10,3	11,3	14,4	16,4	17,3	18,6
базова та неповна вища					17,9	17,6	17,6	19,0	19,4	19,4	19,7
професійно-технічна					30,9	32,4	32,5	33,6	33,5	33,9	33,8
повна загальна середня					36,4	35,4	34,4	28,9	27,0	25,6	24,1
базова загальна середня					4,9	4,2	4,1	4,0	3,6	3,7	3,7
початкова					0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Вакансії на кінець року, тис. робочих місць ²	123,9	138,8	166,5	186,6	170,5	169,7	91,1	65,8	63,9	59,3	48,6

Джерело: ¹ вибіркове обстеження населення (домогосподарств) щодо економічної активності населення в Україні за даними Держстату; ² дані Державної служби зайнятості

Такий низький рівень зайнятості серед молоді порівняно із зайнятістю всього населення пояснюється тим, що молодь у такому віці не має стійких конкурентних переваг на ринку праці. Для вирішення цієї проблеми уряд спрямовує дії на стимулювання створення робочих місць для випускників вищих та професійних навчальних закладів і на підвищення рівня конкурентоспроможності таких випускників, шляхом забезпечення взаємозв'язку ринку праці й професійної освіти. Роботодавець побоюється, що молодим людям потрібно надавати додаткові пільги (з охорони праці, навчальна відпустка), вони можуть звільнитися у зв'язку із службою в армії, молоді жінки можуть брати відпустки по вагітності та пологах, лікарняні з тимчасової непрацездатності через хворобу дитини.

Зобов'язання уряду щодо повної зайнятості

Конституція України, КЗпП (від 10.12.1971 №322—VIII), Господарський кодекс України (від 16.01.2003 № 436—IV), Цивільний кодекс України (від 16.01.2003 № 435—IV), Закон України «Про зайнятість населення» (від 05.07.2012 № 5067—VI),

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (від 02.03.2000 №1533—III) та інші акти законодавства регулюють питання та цілі державної політики в сфері зайнятості населення. За КЗпП (ст.2) право громадян на працю, включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку. Постановою Кабінету Міністрів України від 15.10.2012 № 1008 затверджено Програму сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року.

Забезпечення державою прав зайнятості інвалідів регулюється КЗпП, Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (від 21.03.91 № 785—XII) та іншими законодавчими актами. Застосування праці інвалідів гарантується, зокрема, покладанням на роботодавців (ст.172 КЗпП) організацію навчання, перекваліфікації та працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій, встановлення на їх прохання неповного робочого дня (тижня) чи пільгових умов праці. Підприємства, установи і організації створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування інвалідів, адаптуючи їх з урахуванням обмежених можливостей інваліда. Одним із основних завдань Фонду соціального захисту інвалідів є реалізація в межах своєї компетенції заходів щодо забезпечення зайнятості та працевлаштування інвалідів.

Джерело: національне законодавство

Згідно з чинним законодавством у рамках державного замовлення випускникам навчальних закладів надається перше робоче місце на підготовку кваліфікованих робітників і спеціалістів, бронюються робочі місця, але на практиці ці норми не завжди виконуються.

В Україні частка найманих працівників у загальній кількості населення зайнятого економічною діяльністю зменшилася з 88,0 % у 2002 р. до 81,2 % у 2012 р. або на 6,8 в. п.

Для зайнятого населення, що відноситься до категорії самозайнятих, за період обстеження характерною ознакою є його стала тенденція до незначного збільшення (в межах 0,3—0,4 в. п.). У чоловіків і в жінок тенденція змін має такий же характер. У загальній структурі зайнятих спостерігалось зменшення питомої ваги найманих працівників і збільшення частки працюючих у секторі самостійної зайнятості.

Частка працівників, зайнятих у неформальному секторі економіки, зросла з 17,3 % у 2002 р. до 22,9 % у 2012 р., що свідчить про наявність деформації соціально-трудових відносин, зловживань з боку роботодавців при оформленні на роботу найманих працівників і порушення ними КЗпП. Щодо зайнятості у неформальному секторі економіки чоловіків і жінок, то серед них зберігається загальна тенденція. Особливо характерною ця форма зайнятості є для сільських жителів. У сільському господарстві частка неформально зайнятого населення склала 64,8 % зайнятих у цьому секторі економіки. Основними працюючими у неформальному секторі економіки є особи працездатного віку, частка яких у

2012 р. склала 82,5 % загальної кількості зайнятого населення. Найвищий рівень участі населення у неформальному секторі економіки спостерігався серед осіб віком від 15 до 24 років та у віці 60—70 років.

З 2002 р. по 2012 р. кількість вакансій, що обліковувалися в ДСЗ, зменшилась у 2,5 рази, відбулися суттєві зміни у структурі вакансій за видами економічної діяльності. Питома вага вакансій на підприємствах добувної промисловості скоротилася з 8,7 % до 2,8 %, переробної промисловості — з 29,1 % до 21,7 %. Проте одночасно відбулося зростання питомої ваги потреби у торгівлі та ремонті (з 7,8 % до 10,7 %), у сфері державного управління (з 7,0 % до 15,7 %) та у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги (з 6,0 % до 9,7 %). Станом на кінець 2012р. за розділами класифікації професій найбільше вакансій пропонується — для кваліфікованих робітників з інструментом (19,9 %) та для професіоналів (16,7 %).

З 2001 р. до 2012 р. також відбулися суттєві зміни у структурі вакансій за розділами класифікації професій. Зокрема, питома вага вакансій для кваліфікованих працівників з інструментом скоротилася з 39,0 % до 19,9 %, для робітників з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування й машин — з 23,0 % до 13,8 %. Одночасно відбулося зростання питомої ваги вакансій для законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів (з 4,8 % до 8,9 %), для професіоналів (з 9,5 % до 16,7 %), для фахівців (з 9,3 % до 12,2 %), для працівників торгівлі (з 5,0 % до 10,4 %), для представників найпростіших професій (з 6,9 % до 14,1 %).

Регіональні диспропорції посилюються у розрізі окремих видів економічної діяльності: понад 75 % вакансій по підприємствах добувної промисловості зосереджено у Дніпропетровській, Донецькій і Луганській областях; кожна четверта вакансія переробної промисловості сконцентрована у Дніпропетровській області, 10,4 % — у м. Києві; чверть вакансій у будівництві зосереджена у м. Києві; кожна четверта вакансія по підприємствах торгівлі та ремонту сконцентрована у м. Києві; більше половини вакансій транспорту та зв'язку — у Харківській, Полтавській, Дніпропетровській областях та м. Києві; майже 60 % вакансій у фінансовій діяльності пропонується у м. Києві; більше 40 % вакансій сфери охорони здоров'я та соціальної допомоги зосереджені у АР Крим, Дніпропетровській області та м. Києві.

Державною службою зайнятості (ДСЗ) фіксується значна кількість вакансій із заробітною платою на рівні МЗП. У середньому по Україні їх питома вага становила 26 %, а у двох третинах регіонів ситуація була ще більш складною. Зокрема, у Чернівецькій, Кіровоградській, Тернопільській, Рівненській, Чернігівській та Житомирській областях частка таких вакансій становила 40 % — 50 %. В той же час, у м. Києві, Донецькій, Луганській та Одеській областях питома вага вакансій із заробітною платою вищою за МЗП, склала понад 85 %. Ситуація щодо рівня оплати праці, що пропонується у вакансіях, є віддзеркаленням загальної ситуації із заробітною платою працівників та її значною диференціацією серед регіонів. Це стримує працевлаштування громадян.

Упродовж 2001—2012 рр. відбулися суттєві зміни у структурі причин незайнятості. Так, питома вага осіб, вивільнених у зв'язку зі змінами в органі-

зації виробництва та військовослужбовців, звільнених із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, скоротилася з 13,7 % до 4,5 %, частка осіб, звільнених за власним бажанням, скоротилася з 27,3 % до 14,2 %. Одночасно відбулося зростання питомої ваги осіб, звільнених за угодою сторін або закінченням строку договору, — з 27,9 % до 55,6 %.

Страховання на випадок безробіття

Соціальне страхування на випадок безробіття регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (від 02.03.2000 № 1533—III), Законом України «Про зайнятість населення» (від 05.07.2012 № 5067—VI) та Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (від 08.07.2010 № 2464—VI). Державний нагляд у сфері страхування на випадок безробіття здійснює центральний орган виконавчої влади у сфері соціальної політики.

Розмір допомоги по безробіттю залежить від страхового стажу: за умови, коли страховий стаж становить не менше шести місяців протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, та нараховується в певних відсотках до середньої заробітної плати (доходу), а коли страховий стаж менше шести місяців — у мінімальному розмірі. В разі, коли стаж роботи складає до 2-х років, допомога виплачується в розмірі 50 %; від 2-х до 6-ти років — 55 %; від 6-ти до 10-ти років — 60 %; понад 10-ть років — 70 %. Допомога по безробіттю виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру: перші 90 календарних днів — 100 %, наступні 90—80 %; у подальшому — 70 %. Загальна тривалість виплати не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років, а для молоді, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилась із строкової або альтернативної (невійськової) служби, яка потребує сприяння у працевлаштуванні на перше робоче місце — 180 календарних днів. Для осіб передпенсійного віку (за 2 роки до настання права на пенсію) тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 720 календарних днів. Допомога по безробіттю особам у разі настання перерви страхового стажу з поважних причин виплачується у мінімальному розмірі, який встановлюється правлінням ФССБ виходячи з його реальних можливостей.

Для організації підприємницької діяльності безробітним виплачується одноразова допомога по безробіттю у розмірі допомоги по безробіттю, розрахованої у розрахунку на рік. Допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, виплачується особам, які здійснювали поховання, у розмірі прожиткового мінімуму.

Допомога по безробіттю виплачується з 8-го дня після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в ДСЗ; особам, що звільнилися з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин виплата починається з 91-го календарного дня. Максимальний розмір допомоги по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом.

Право на допомогу по безробіттю та соціальні послуги мають застраховані особи, визнані у встановленому порядку безробітними. Право на забезпечення та соціальні послуги має також молодь, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнилася із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби і яка потребує сприяння у працевлаштуванні на перше робоче місце, у разі реєстрації в установленому порядку відповідних осіб як безробітних.

Члени особистого селянського та фермерського господарства, якщо вони не є найманими працівниками, громадяни України, які працюють за межами України та не застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення за умови сплати страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Працюючі пенсіонери у разі звернення до ДСЗ за сприянням у працевлаштуванні мають право на соціальні послуги щодо пошуку підходящої роботи, перенавчання та підвищення кваліфікації, а також на інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Джерело: національне законодавство

Серед незайнятих громадян, які перебували на обліку у 2012 р., понад чверть шукачів роботи мала обмежені можливості щодо працевлаштування внаслідок наявності лише середньої освіти. Крім того, у більшості безробітних, що мають професійну освіту, відсутні необхідні уміння, навички, а також досвід роботи. Порівняно з попередніми роками збільшилась питома вага безробітних осіб з повною вищою освітою (з 9,7% у 2006 р. до 18,6% у 2012 р.), з базовою та неповною вищою освітою (відповідно з 17,9% до 19,7%), з професійно-технічною (відповідно з 30,9% до 33,8%) та зменшилась питома вага осіб з повною й базовою загальною середньою освітою (відповідно з 41,3% до 27,8%). Це свідчить про розбалансованість ринку праці й освітніх послуг, унаслідок чого виникли перекоси в кількісно-якісній структурі ринку праці та невідповідність рівня кваліфікації.

Збільшення обсягів і підвищення якості послуг ДСЗ впливають на скорочення середньої тривалості зареєстрованого безробіття, яка у 2012 році становила 6 місяців проти 12 місяців у 2001 році. Станом на кінець 2012 р. на 1 вакансію в середньому по Україні претендувало 11 осіб, що шукали роботу (2011 р. — 8 осіб, 2010 р. — 9 осіб, 2009 р. — 8 осіб, 2008 р. — 10 осіб, 2007 р. — 4 особи). У більшості видів економічної діяльності ситуація залишається гіршою, ніж у докризовому періоді. На одну вакансію у сільському господарстві претендує 52 особи, у рибальстві та рибництві — 51 особа, у фінансовій діяльності — 23 особи.

Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» для роботодавців, які використовують найману працю, установлюється норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів у розмірі 4% середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, — у кількості одного робочого місця. Підбір робочого місця (в тому числі шляхом розумного пристосування існуючого або створення

нового робочого місця) здійснюється переважно підприємством, установою, організацією, фізичною особою, яка використовує найману працю, де настала інвалідність, з урахуванням наявних в інваліда професійних навичок і знань, а також індивідуальної програми реабілітації. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зайнятості інвалідів», яким збільшені штрафні санкції для роботодавців, що використовують найману працю, за невиконання норм чинного законодавства.

ДСЗ відповідно до законів України «Про зайнятість населення» та «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» сприяє трудовій реабілітації та працевлаштуванню громадян з особливими потребами з урахуванням рекомендацій МСЕК на вільні та новостворені або пристосовані для них робочі місця, заявлені підприємствами. З цією метою постійно ведеться облік осіб з інвалідністю, які звертаються за сприянням у працевлаштуванні, та облік робочих місць, на які, за інформацією підприємства, можуть бути працевлаштовані громадяни цієї категорії.

ДСЗ, використовуючи сучасні інформаційні технології, реалізує нові інструменти для прискорення працевлаштування інвалідів. На Інтернет-медіа-порталі ДСЗ «Труд» (www.trud.gov.ua) розміщується загальнодержавна база вакансій і резюме шукачів роботи, запроваджені спеціальні позначення резюме осіб, які мають інвалідність. Такий підхід значно розширить можливості укомплектування вакансій, призначених для осіб з інвалідністю, адже роботодавець зможе самостійно проаналізувати резюме таких осіб, а за бажанням навіть зателефонувати та запросити на співбесіду.

Для допомоги інвалідам в Україні створено досить розвинену систему реабілітаційних установ, розроблена та реалізується низка соціальних програм і заходів. Так, Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів у с. Лютіж (Київська обл.), який був створений у 2001 р. в межах Національної програми професійної реабілітації та зайнятості інвалідів України, за консультативної й матеріальної підтримки МОП, здійснює професійну реабілітацію за 15 робітничими професіями в спеціально обладнаних класах і майстернях. На сьогодні випускниками Центру є майже 2700 інвалідів з усіх регіонів України.

Усього в Україні працює 12 центрів професійної реабілітації інвалідів, навчання здійснюється за 58 професіями. Вони розраховані на дітей-інвалідів віком від 16 років та інвалідів, які не досягли пенсійного віку. На початок 2013 р. чисельність працюючих інвалідів склала 717,317 тис. осіб (26 % усіх інвалідів). Це на 5,8 % працюючих інвалідів більше, ніж на початок 2012 року

Висновки

Проведений аналіз показників зайнятості свідчить про її загальну тенденцію до збільшення за останні роки, рівень безробіття населення відносно найбільш провального кризового року (2009 р.) поступово знижується, крім рівня безробіття молоді. Рівень зайнятості населення віком 15—70 років щорічно зростає (крім 2009 р.). У 2012 р. порівняно з 2002 р. він збільшився на 3,7 в. п. та становив 59,7 %. Частка молоді, що не навчається і не працює віком 15-24 роки, залишається високою, має тенденцію до

збільшення — 17,3 % у 2012 р. Порівняно з 15,8 % докризового 2007 р., що гальмує накопичення національного людського капіталу.

Можливості щодо зайнятості поступово скорочуються через скорочення вакансій і збільшення на них навантаження. Це надає можливість роботодавцям пропонувати шукачам роботи оплату праці на рівні МЗП, що призводить до бідності працюючого населення та поглиблення розшарування населення за доходами. Наявність значного прошарку тіньової зайнятості обумовлена неконтрольованістю багатьох процесів соціально-трудової сфери, зниженням рівня соціальної захищеності працівників. Це, у свою чергу, призводить до недоодержання коштів у державному бюджеті та фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також соціальної нестабільності в суспільстві.

Так, зниження обсягів виробництва у 2012 р. призвело до збільшення навантаження на одне вільне вакантне робоче місце до 11, що є найбільшим показником за останні 11 років. Зростання зайнятості населення можливо за умови розвитку реального виробництва, а також якісних змін української економіки: поліпшення інвестиційного клімату, створення вигідних умов для залучення інвестицій, впровадження інновацій, створення нових технологічних робочих місць, спрощення умов ведення бізнесу, розширення можливостей для кредитування реального сектору економіки, пільгове кредитування підприємств для підтримки їх діяльності тощо.

Політика на ринку праці в Україні на даному етапі зосереджена на пом'якшенні впливу економічної кризи, зокрема, одним із напрямків, що дозволить вирішувати цю проблему, є завдання щодо створення нових якісних робочих місць, продовження економічних реформ. Так, прийнята Національна тристороння угода про зайнятість і робочі місця визначає 17 стратегічних завдань, реалізація яких дозволить збільшити в Україні зайнятість через розвиток промисловості, малого й середнього бізнесу та підвищити рівень кваліфікації зайнятого населення. Реалізація угоди передбачає до 2017 р. збільшення рівня зайнятості населення у віці 15—70 років до 64,3 % порівняно з 59,2 % у 2011 р., в тому числі працездатного населення — до 68,5 % з 66,5 % у 2011 році. Також очікується, що 23 % зайнятих українців зможуть отримати професії, що будуть затребувані на ринку праці.

Провідним місцем у політиці зайнятості населення має стати питання регулювання трудової міграції та вирішення пов'язаних з нею проблем. Для покращення ситуації в цьому напрямку слід більшу увагу приділяти розвитку підприємницької діяльності з метою зацікавлення повернення громадян з трудової міграції.

Особливу увагу слід приділяти працевлаштуванню молоді, гарантуванню у забезпеченні її першим робочим місцем. На сьогодні роботодавці надають перевагу більш кваліфікованим працівникам, тому молодь залишається неконкурентною категорією населення. Для цього необхідно посилити роботу в сфері освіти з метою збалансування попиту роботодавців і надання освітніх послуг.

Крім того, необхідно знайти консенсус між роботодавцями, профспілками та державою стосовно покращення ситуації у сфері соціально-трудових відносин, легалізації зайнятості, скорочення бідності серед працюючого населення й справедливого розподілу доходів.

Література

1. *Конвенція* МОП № 122 про політику в галузі зайнятості, 1964р.
2. *Закон* України «Про зайнятість населення» (у редакції від 05.07.2012 № 5067—VI).
3. *Закон* України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (02.03.2000 № 1533—III).
4. *Указ* Президента України «Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та ринку праці в Україні» (11.07.2005 № 1073).
5. *Програма* сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017р., затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 15.10.2012 № 1008.
6. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 № 153 «Про затвердження Порядку компенсації роботодавцям частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».
7. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 20.03.2013р. № 175 «Про затвердження Порядку організації громадських та інших робіт тимчасового характеру».
8. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 № 198 «Про затвердження Порядку реєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу».
9. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 № 207 «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці».
10. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 15.04.2013 № 270 «Про затвердження Порядку формування та використання резерву коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття».
11. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 27.05.2013 № 437 «Про затвердження Порядку видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства».
12. *Меморандум* про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України, Всеукраїнськими об'єднаннями профспілок та Всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців та Міжнародною організацією праці щодо Програми гідної праці на 2012—2015 роки.
13. *Вибіркове* обстеження населення (домогосподарств) щодо економічної активності населення в Україні за даними Держстату.

**ВОЗМОЖНОСТИ ЗАНЯТОСТИ — ОДНО ИЗ
ПРОГРЕССИВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ПО
ОБЕСПЕЧЕНИЮ ДОСТОЙНОГО ТРУДА В УКРАИНЕ**

Н.О. Ильенко

НИИ труда и занятости населения Министерства труда и НАН Украины

В статье рассмотрены основные проблемы возможностей занятости, преодоление которых является ключевым на пути к достойному труду. Осуще-

ствлен анализ нормативно-правовой базы обеспечения возможностей занятости в соответствии с международными нормами. Исследованы состояние и динамика социально-экономических показателей возможностей занятости в Украине по методологии МОТ. Отслежены положительные и отрицательные тенденции в этой сфере за 2002—2012 гг. Выявлена общая тенденция к увеличению занятости и снижению общего уровня безработицы в стране.

Ключевые слова: *достойный труд, занятость, безработица, занятость в неформальном секторе экономики.*